

навчання.

МАЛЮКОВА Ольга Юрївна – викладач кафедри мовної підготовки, педагогіки та психології Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова.

Наукові інтереси: теорія і методика навчання, комунікативна компетенція, інноваційні методи навчання.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

KIRYANOVA OlenaVasylivna – Senior Lecturer in Language Training, Pedagogy and

Psychology O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv.

Circle of scientific interests: the theory and methods of teaching, innovative teaching methods, communicative competence.

MALYUKOVA Olga Uriyivna – Lecturer in Language Training, Pedagogy and Psychology O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv.

Circle of scientific interests: the theory and methods of teaching, innovative teaching methods, communicative competence.

Дата надходження рукопису 22. 12. 2017 р.

Рецензент – д.п.н. професор О. С. Радул.

УДК: 373.2.011.3.056.313

КОТЕЛЯНЕЦЬ Юлія Сергіївна – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри методик дошкільної та початкової освіти Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка e-mail:youliana15@i.ua

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ДОШКІЛЬНИКІВ З ЗАТРИМКОЮ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. За останні роки в усьому світі відмічається значне збільшення кількість дітей з особливими освітніми потребами. Під час вступу до навчального закладу такі діти відчувають значні труднощі адаптації та інтегрування в колектив. Завдання сучасної освіти полягає в тому, щоб забезпечити максимально безболісне включення дітей в суспільство. Підготовка до соціальної адаптації дітей із порушеннями розвитку є важливою складовою діяльності педагогів та батьків.

Аналіз останніх досліджень на публікацій. Цей складний та багатофакторний процес досліджували та аналізували такі відомі вітчизняні та закордонні вчені: А. Адлер, І. Бех, М. Бітянова, А. Бодалєв, Л. Божович, Д. Джеймс, М. Монахов, Л. Сохань, К. Роджерс, Й. Фіхте, Л.Виготський, І. Кон, Т. Кончанін, О. Кононко, Т. Поніманська, А. Колупаєва. Аналіз наукової літератури дозволяє стверджувати, що проблема здобуття освіти дітей з особливими потребами перебуває в центрі уваги багатьох вітчизняних та зарубіжних учених: В. Андрущенко, М. Ярмаченка, Е. Андрєвої, В. Бондаря, Т. Ілляшенко, А. Колупаєвої, Н. Сабат, Є. Ярьскої-Смирнової, О. Акімової та зумовлює необхідність її подальшої розробки, зокрема, щодо впровадження інклюзивної

освіти.

Мета статті – розкрити шляхи полегшення соціальної адаптації дошкільників з особливими потребами в умовах інклюзивного освітнього простору.

Виклад основного матеріалу дослідження. Необхідність інклюзивного навчання зумовлена міжнародними документами. Так, у Конвенції ООН про права дитини основоположним є принцип розвитку кожної дитини, що передбачає відсутність дискримінації. Причому, якщо ст. 23 спрямована на захист прав дітей з обмеженими функціональними можливостями – то зміст решти статей стосується однаково усіх категорій дітей – як здорових дітей, так і з обмеженими функціональними можливостями. За підтримку рівних можливостей для людей-інвалідів виступає ЮНЕСКО. Прийняті 1994 р. обов'язки визначають чіткі напрями інклюзивних підходів до людей з обмеженими можливостями (Іспанія, Саламанська декларація, 1994). Поширення інклюзивного навчання відбуватиметься в рамках проекту «Всі разом: громадянське суспільство означає інклюзію та вибір» упродовж 2007-2012 рр. [5]. В Україні була прийнята низка законів, які забезпечують реалізацію інклюзивної освіти: Закон України « Про внесення змін до законодавчих актів України з питань загальної середньої та дошкільної освіти щодо

організації навчально-виховного процесу» від 6 липня 2010 року №1224, Закон України «Про внесення змін до деяких законів України про освіту щодо організації інклюзивного навчання» від 5 червня 2014 № 1324, Концепція розвитку інклюзивної освіти (наказ Міністерства освіти і науки від 01.10.2010 р. №912), Указ Президента України від 30 вересня 2010 року «Про заходи щодо забезпечення пріоритетного розвитку освіти в Україні», Методичний лист від 02.01.13 № 1/9-1 «Про визначення завдань працівників психологічної служби освіти в умовах інклюзивного навчання».

У сучасному світі проблема соціального розвитку підростаючого покоління стає однією з актуальних. Міжнародні стандарти в галузі прав людини ґрунтуються на ідеї участі кожної особи в суспільному житті на засадах рівності й без дискримінації. Безболісне включення особливих дітей в широке соціальне життя можливе тільки при активному вирішенні ряду задач, які охоплюють як загальногуманістичні, так і цивільні аспекти. Саме в дитинстві відбувається дозрівання людини, здатної гармонійно і ефективно адаптуватися до мінливого соціального середовища і виділити своє «Я» серед інших людей.

Відомо, що для успішного функціонування в соціальному житті людині необхідний ряд особистісних якостей і умінь. Психологи, медики і педагоги, які вивчають дітей з затримкою психічного розвитку, зазначають, що у них значно ослаблені «соціальні можливості особистості», низька потреба в спілкуванні, що поєднується з дезадаптивними формами взаємодії – відчуженням, униканням або конфліктом (В. Ковальов, І. Коробейников, К. Лебединська, В. Лубовський та ін.). Педагоги звертають увагу на те, що найважча педагогічна проблема в роботі з цими дітьми – їх соціалізація. При успішному її вирішенні значно полегшується навчання дітей з затримкою розвитку (Ш. Амонашвілі, В. Сухомлинський та ін.). У дефектології доведено нерозривний зв'язок і взаємозалежність органічного дефекту дитини з порушенням його спілкування з оточуючими і показана роль нормалізації спілкування в корекції загального психічного розвитку дітей з відхиленнями (Л. Виготський, Г. Дульнев, В. Лубовський та ін.).

Принциповий підхід до вивчення соціалізації аномальної дитини запропонований Л. Виготським, який розглядав спілкування дітей з оточуючими як фактор корекції їхніх недоліків. Він вважав, що первинні порушення створюють ґрунт для виникнення перешкод у формуванні та розвитку спілкування дітей і відносин з

оточуючими, у встановленні широких соціальних зв'язків. Все це в свою чергу негативно впливає на формування основних психічних процесів, які при нормальному ході розвитку виникають і перетворюються безпосередньо в спілкуванні дитини з оточуючими. Л. Виготський писав: «... тілесний недолік не тільки змінює ставлення людини до фізичного світу, але й позначається також на відносинах з людьми». Все це «в свою чергу обумовлює недорозвинення вищих психічних функцій, які при нормальному розвитку виникають безпосередньо в зв'язку з розвитком колективної діяльності дитини» [2].

Багатогранна роль батьків у формуванні особистості дошкільника показана в дослідженні Т. Єгорової [3]. Вперше отримані експериментальні дані про залежність ставлення дитини до навколишнього світу від змісту і типу відносин батьків зі своїми дітьми. Встановлено, що відношення старших дошкільників із затримкою розвитку дорослого, тваринного і соціального світу обумовлено не тільки особливостями їхнього інтелектуального і емоційного розвитку, умовами сімейного виховання, а й батьківською позицією у вихованні, в змісті спілкування, характером відносин дітей та батьків. Ця залежність проявляється у дітей з затримкою психічного розвитку в значно більшій мірі, ніж у їхніх однолітків з нормальним розвитком. У відстаючих в розвитку дітей відзначаються виражена підвищена центрація на дорослих і потреба в їхній допомозі.

Спілкування з дорослими, які не входять до складу сім'ї дошкільника з затримкою психічного розвитку, виявило ряд специфічних особливостей. У дослідженнях О. Сліпових [6] показано, що 6-річні діти з затримкою психічного розвитку в разі ускладнень рідко звертаються за допомогою до вихователя, педагога, помічника вихователя – дорослих, які не перебувають з дитиною в родинних стосунках («чужих» дорослих). Вони схильні скоріше до припинення діяльності, ніж до спілкування з цими дорослими. У контактах з «чужими» дорослими переважає ділове спілкування. Вербальні звернення лаконічні: «Дайте мені», «Я не хочу» і т. д. Дошкільники з затримкою психічного розвитку за власною ініціативою вкрай рідко звертаються до «чужого» дорослого за оцінкою своєї діяльності. Разом з тим вони дуже чутливі до ласки, доброзичливого ставлення, співчуття. Діти отримують задоволення від тактильного контакту (дотик руки, прогладжування голови), посмішка, короткі вербальні оцінки («молодець», «хороший хлопчик»). Діти охоче йдуть на контакт, легше приймають допомогу, рідше посилаються на втому і відмовляються

від запропонованої їм діяльності, якщо спілкування з дорослими емоційно позитивне і створюється ситуація успіху, довіри.

Спілкування дошкільників із затримкою психічного розвитку, на відміну від їх нормативного розвитку однолітків, характеризує низький рівень мовної активності. Дослідження нейрофізіологів виявили у дітей з затримкою психічного розвитку порушення функціональної активності лівої півкулі мозку, яка є домінантною в мові. За власною ініціативою дошкільнята з затримкою розвитку рідко звертаються до дорослих, використовуючи мовні засоби. Одночасне звернення до дорослого кількох дітей ускладнює виникнення і розвиток змістовних контактів. Дитина, як правило, не чекає можливості задати питання, яке у неї виникло, показати свою роботу, а просто відходить від вихователя.

У дослідженні У. Ульєнкова і Е. Дмитрієвої [7] показано, що діти із затримкою психічного розвитку охоче співпрацюють з дорослими в грі. Але в ситуації особистісної розмови або пізнавальної діяльності ці діти відчують себе дискомфортно, часто взагалі припиняють спілкування з дорослими. Звертання дитини до дорослого, як правило, пов'язане з бажанням привернути його увагу до себе, переконатися, що дорослий її помічає, бачить, чує. При цьому більше половини таких контактів діти встановлюють за допомогою жестів або тактильними засобами. У даній роботі також виявлена кореляція між низьким рівнем спілкування дітей з вихователем і істотними труднощами при виконанні навчальних завдань. У таких дошкільнят відзначається низький рівень самоконтролю на всіх етапах діяльності.

Спілкування з ровесниками дошкільників із затримкою психічного розвитку відрізняється від спілкування дітей з нормальним розвитком. Аналізуючи малюнки сім'ї дошкільнят 6–7 років, В. Степанова підкреслює, що брати і сестри грають більш важливу роль в емоційному житті дитини з затримкою психічного розвитку, ніж у його однолітків з нормальним розвитком.

Е. Слепович підкреслює своєрідність співвідношення в іграх старших дошкільників із затримкою психічного розвитку двох складових змісту сюжетної гри – практичної і соціальної. Корекційна робота забезпечує повноцінне проведення сюжетних ігор, змістом яких є предметні дії. Перехід до ігор, основним змістом яких є відносини між людьми, вкрай утруднений. Діти відчують труднощі в побудові рольової поведінки, яка потребує певного рівня соціальної та

комунікативної компетентності [6]. Світ відносин моделюється дітьми поверхнево, примітивно, часто просто неадекватно.

Співвіднести стан спілкування дошкільників із затримкою психічного розвитку та їхніх однолітків з нормальним розвитком можна, спираючись на дослідження М. Лісіна [4]. Розвиток спілкування з однолітком проходить в дошкільному віці кілька етапів.

У 2–4 роки одноліток є партнером з емоційно-практичної взаємодії, яка заснована на копіюванні поведінки й емоційному зараженні дітей. Головна комунікативна потреба – співучасть однолітка, яка виражається в паралельних діях дітей.

У 4–6 років виникає потреба в ситуативно-діловій взаємодії з однолітком. Співпраця передбачає розподіл ігрових ролей і функцій, а значить, і облік дій і взаємодій партнера. Змістом спілкування стає спільна діяльність (головним чином – ігрова). На цьому ж етапі виникає потреба в повазі й визнанні однолітка.

У 6–7 років спілкування з однолітком набуває рис позаситуативності: воно будується не тільки в зв'язку із зовнішньою ситуацією, але і внаслідок виборчих відносин між дітьми.

На відміну від дітей з нормальним розвитком, дошкільнята з затримкою розвитку в віці 6–7 років байдужі до оцінок однолітків на свою адресу, а також і до їхнього емоційного стану. У дітей із затримкою психічного розвитку немає явних переваг в спілкуванні з ровесниками, немає стійких пар, груп спілкування. Для них одноліток, що знаходиться поза родинними стосунками, не має суб'єктивної значущості. Таким чином, наявний фактичний матеріал виявив відмінності в спілкуванні дошкільників із затримкою психічного розвитку від спілкування їхніх однолітків з нормальним розвитком. На думку Л. Виготського: «... дитина, розвиток якої ускладнено дефектом, не просто є менш розвинутою, ніж її нормальні однолітки, але і розвивається інакше» [2].

Головними людьми, яких необхідно підготувати, навчивши способам корекційної роботи з дошкільнятами з затримкою психічного розвитку, повинні бути дорослі, які мають безпосередній контакт з дитиною. Ми повністю солідарні з положеннями М. Лісіна, А. Рузскої, Е. Смирнової про те, що головною і ключовою умовою розвитку відносин дитини до однолітка є її стосунки з близькими дорослими. Головною умовою нормального розвитку відносин з однолітком є особистісне, суб'єктивне ставлення дорослих до дитини.

Негативний досвід спілкування з дорослими в сім'ї та поза її межами призводить до того, що в новій ситуації старші

дошкільнята з затримкою психічного розвитку, передбачаючи нерозуміння яких-небудь вимог або завдань, заздалегідь прогнозують собі неуспіх. Вони знаходяться в напрузі і відчувають негативні емоції (Н. Белопольска, І. Кулагіна, А. Цимбалюк та ін.). Багато дітей перебувають в стані тривоги, у них виникає страх перед можливим покаранням. Дитина боїться навіть уявних покарань, особливо фізичних. Сподіваючись уникнути покарання, деякі діти готові виконувати будь-які вимоги (часто абсолютно невинуваті), що обмежують їх поведінку. Такий стан дитини перешкоджає усвідомленому освоєнню соціально схвалюваних правил поведінки і способів спілкування з оточуючими.

Батьки дітей з затримкою розвитку не орієнтовані на дитину як на особистість, що розвивається, не пояснюють їм причинно-наслідкові зв'язки тієї чи іншої поведінки. Близькі не завжди адекватно оцінюють вчинки дитини, що веде до моральної дезорганізації поведінки. Схвалення найчастіше однотипні і спрощені («Ти молодець!», «Так завжди і роби!»), Осуд зазвичай несе риси засудження особистості дитини в цілому, а не вчинку («Ти поганий хлопчик!»), супроводжуються погрозами і покараннями. Відсутність мотивації вимог дезорієнтує дитину, вона позбавляється можливості прогнозувати наслідки своїх дій для оточуючих, спілкування в цілому носить негативний емоційний характер.

У педагогічних журналах з'являються короткі рекомендації, які можуть допомогти дорослим членам сім'ї встановити з дитиною доброзичливі відносини, зняти напругу, викликані взаємним нерозумінням. Так, С. Бенілова формулює основні принципи спілкування дорослих з дітьми. В її рекомендаціях чітко позначено, що неприпустимо в спілкуванні дорослого з дітьми, а що сприяє встановленню взаєморозуміння. Автор радить дорослому, спілкуючись з дитиною, пам'ятати про вираз свого обличчя, про доброзичливий, теплий, привітний тон розмови. Девіз рекомендацій автора: «Терпіння, терпимість і завжди – любов».

Формування адекватного спілкування батьків з дітьми, у яких спостерігається затримка психічного розвитку, можливе лише в результаті цілеспрямованої просвітницької роботи.

Для полегшення соціальної адаптації дітей необхідне створення єдиного освітньо-виховного простору «сім'я – дитина – освітня установа». Такий системний підхід, при якому реалізується взаємодія працівників дитячого закладу, батьків і дітей, забезпечує ефективність корекції дитини, сприяє розвитку

її особистості та соціалізації.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Проблема адаптації дітей з особливими потребами до різних видів соціально-значущої діяльності – одна з найактуальніших. Адаптація особистості до навчальної діяльності являється найбільш складним періодом життєдіяльності особистості. Дорослий виступає головним помічником дитини. Провідною умовою нормального розвитку відносин з однолітком є особистісне, суб'єктивне ставлення дорослих до дитини. Головне завдання педагогів та батьків – забезпечити всі умови для забезпечення адаптації дитини до суспільства.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Бодалев А. А. Психология о личности. / А. А. Бодалев – М: Изд. Московского университета, 1988. – 321 с.
2. Выготский Л. С. Основные проблемы современной дефектологии / Л. С. Выготский // Собрание сочинений. – М.: Педагогика, 1983. – 453 с.
3. Егорова Т. А. Педагогическая помощь родителям в формировании отношения к миру у старших дошкольников с задержкой психического развития. / Т. А. Егорова: автореф. канд. дисс. – СПб., 2006. – 23 с.
4. Лисина М. И. Проблемы онтогенеза общения./ М. И. Лисина – М.: Педагогика, 1986. – 654 с.
5. Сабат Н. Соціально-педагогічний аспект інклюзивного навчання/ Н. Сабат // Соціальний педагог. – 2008 – №3. – С. 42–46.
6. Слепович Е. С. Некоторые особенности общения дошкольников с задержкой психического развития / Е. С. Слепович // Генетические проблемы социальной психологии. – Минск, 1985. – Вип 6. – С 67-80.
7. Ульенкова У. В., Дмитриева Е. Е. Влияние общения со взрослым на формирование у ребенка общей способности к учению / Ульенкова У. В., Е. Е. Дмитриева // Начальная школа, 2004. – № 2. – С 56-89.

REFERENCES

1. Bodalev, A. A. (1988). *Psihologiya o lichnosti*. [Psychology about a personality]. Moscow.
2. Vyigotskiy, L. S. (1983). *Osnovnyie problemyi sovremennoy defektologii*. [The main problems of contemporary defectology]. Moscow.
3. Egorova, T. A. (2006). *Pedagogicheskaya pomoshch roditelyam v formirovaniy otnosheniya k miru u starshih doshkolnikov s zaderzhkoy psihicheskogo razvitiya*. [Pedagogical help to the parents in the formation of the attitude to the world of preschool children with development delay]. Saint Petersburg.
4. Lisina, M. I. (1986). *Problemyi ontogenеза obshcheniya*. [Problems of ontogeny of the society]. Moscow.
5. Sabat, N. (2008). *Sotsialno-pedagogichniy*

aspekt Inklyuzivnogo navchannya. [Socio-pedagogical aspect of inclusive education]. Moscow.

6. Slepovich, E. S. (1985). *Nekotoryie osobennosti obscheniya doshkolnikov s zaderzhkoy psihicheskogo razvitiya*. [Some peculiarities of communication of children with a development delay]. Minsk.

7. Ul'enkova, U. V., Dmitrieva, E. E. (2004). *Vliyanie obscheniya so vroslyim na formirovanie u rebenka obschey sposobnosti k ucheniyu*. [The influence of communication with the adult on the skills to studying]. Moscow.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

КОТЕЛЯНЕЦЬ Юлія Сергіївна – кандидат

педагогічних наук, старший викладач кафедри методик дошкільної та початкової освіти Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: дослідницька діяльність дошкільників.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

KOTELIANETS Iulia Serhiivna – PhD in Pedagogy, Head Teacher of the Department of Methodology of Preschool and Primary Education of Centralukrainian Volodymyr Vynnychenko State Pedagogical University.

Circle of research interests: research activity of pre-school children.

Дата надходження рукопису 23. 12. 2017 р.

Рецензент – д.п.н. професор С. І. Шандрук.

УДК 518. 11. 78

НЕГРЕБЕЦЬКА Ольга Миколаївна –

кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри музичного мистецтва і хореографії

Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

БОСИЙ Василь Сильвестрович –

заслужений працівник культури України,

доцент кафедри музичного мистецтва і хореографії

Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

СИВОКОНЬ Юрій Михайлович –

старший викладач кафедри музичного мистецтва і хореографії

Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

e-mail: pednauk@ukr.net

АНАЛІТИКО-ПРОГНОСТИЧНИЙ КОМПОНЕНТ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Сучасні провідні тенденції розвитку музично-педагогічної освіти диктують шляхи її модернізації у напрямку гуманізації та посилення уваги до особистості майбутнього вчителя музики, здатного до саморозвитку, спроможного відстоювати духовні цінності, пропагувати надбання світової та вітчизняної музичної культури. Уже сьогодні професійна підготовка вчителя музики потребує поєднання вмінь самостійно здобувати знання з умінь аналізувати, критично оцінювати інформацію, робити вибір і надавати перевагу важливим, новим знанням та ідеям, ефективно застосовувати їх на практиці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання професійної підготовки майбутніх учителів музики в теоретичному й практичному аспектах розглядали Е. Абдуллін, О. Апраксина, Д. Кабалевський, О. Олексюк,

Г. Падалка, О. Ростовський, О. Рудницька та інші; інструментально-виконавська підготовка знайшла відображення у розробках Н. Білої, І. Мостової, В. Муцмахера, Г. Ципіна та інших. Аналіз науково-методичних ідей відомих педагогів вказує на те, що дослідники шляхи вдосконалення професійної підготовки пов'язують з пошуком нових форм, методів та прийомів навчання студентів.

Мета статті – розглянути аналітико-прогностичний компонент професійної підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва.

Виклад основного матеріалу дослідження. Теоретична та методична підготовка студентів у педагогічних вишах на факультетах мистецького спрямування створює базис для розгляду проблем педагогічної діагностики та її ролі в професійній підготовці вчителя музики. Підкреслимо, традиційне розуміння